

АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

У.В. АНТОНЮК

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Аналізуються особливості правового регулювання відносин щодо забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту на основі міжнародно-правового досвіду розвинутих країн світу.

Ключові слова: екологічна безпека, залізничний транспорт, охорона довкілля.

Анализируются особенности правового регулирования отношений относительно обеспечения экологической безопасности в сфере железнодорожного транспорта на основании международного-правового опыта развитых стран мира.

Ключевые слова: экологическая безопасность, железнодорожный транспорт, охрана окружающей среды.

In this article the features of the legal adjusting of relations are analysed in relation to providing of ecological safety in the field of railway transport on the basis of experience of the developed countries of the world.

Key words: ecological safety, railway transport, guard of environment.

Залізничний транспорт в Україні на сучасному етапі розвитку суспільних відносин представлений розгалуженою мережею 6 залізниць (Львівська, Донецька, Придніпровська, Південна, Південно-Західна, Одеська), загальною протяжністю 22,5 тис. км, у межах яких розміщені 27 дирекцій залізничних перевезень, 1684 станцій, 126 основних вокзалів, 68 основних і 34 оборотних локомотивних депо, 110 дистанцій колії, 51 вантажне вагонне депо, 16 пасажирських вагонних депо і, таким чином, займає 4 місце в Європі після Німеччини, Франції та Польщі¹.

Залізничний транспорт виступає складовою єдиної транспортної системи України і становить виробничо-технологічний комплекс організацій, підприємств транспорту загального користування, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому та міжнародному сполученнях і надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо². Позитивна тенденція розвитку економіки країни створює передумови для подальшого збільшення пасажироперевезень у приміському сполученні на 45-55% уже до 2010 р.³ Але незважаючи на всі переваги та значення цього виду транспорту для стійкого економічного розвитку країни, він чинить негативний вплив на довкілля, створює загрозу для нормальної життєдіяльності і здоров'я людей. Забруднення залізничним транспортом природних екологічних систем можна розділити на п'ять час-

тин: забруднення повітря; забруднення вод; забруднення ґрунтів і земель; забруднення лісів, рослинності і тваринного світу; шумове забруднення⁴.

Тому одним з важливих кроків на шляху до зменшення та усунення цього впливу на навколишнє природне середовище відповідно до національної екологічної стратегії України на перші 10 років XXI ст. є формування екологічно збалансованої системи природокористування на основі екологічно безпечних технологій на транспорті, а також детальна правова регламентація природоохоронної діяльності у всіх сферах суспільного виробництва, і вироблення дієвої системи державно-правового механізму гарантування екологічної безпеки України⁵. Але для того, щоб ці механізми були дійсно ефективними та дієвими слід вивчати, враховувати та запозичувати позитивний міжнародно-правовий досвід. Варто зазначити, що проблемі міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки неодноразово приділялась увага у працях провідних українських вчених еколого-правового спрямування, зокрема В.І. Андрейцева, Г.І. Балуєк, А.Г. Бобкової, Ю.О. Вовка, С.П. Гавриша, А.П. Гетьмана, В.І. Гордєєва, І.І. Каракаша, В.В. Костицького, М.В. Краснової, С.М. Кравченко, Н.Р. Малишевої, В.Л. Мунтяна, О.О. Погрібного, В.К. Попова, Б.Г. Розовського, Ю.С. Шемшученка, М.В. Шульги та ін. При цьому недостатньо дослідженими є питання міжнародно-правових аспектів забезпечення екологічної безпеки саме у сфері залізничного транспорту.

За масштабним фактором дії або за дією в просторі нормативно-правові акти щодо забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту поділяють на: акти національного законодавства; міжнародно-правові акти⁶.

Класифікація нормативних актів за даною ознакою допоможе визначити світову політику щодо розв'язання проблеми забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту і, таким чином, порівняти її з відповідними положеннями національного законодавства. Міжнародно-правовий аналіз цих питань дасть змогу виявити прогалини українського законодавства і націлити його на врегулювання цих питань у контексті міжнародно-правової діяльності, наблизивши правову систему України до світових стандартів.

Питання міжнародно-правового регулювання відносин щодо забезпечення екологічної безпеки у галузі залізничного транспорту є актуальним, оскільки проблема охорони довкілля давно вже вийшла за межі суто національної і носить міжнародний характер. Більше того, діяльність залізничного транспорту України нерозривно пов'язана з міжнародними перевезеннями. Укрзалізниця забезпечує значні обсяги перевезень вантажів у країні Центральної і Східної Європи, Балтії, Азії, вона бере активну участь у міжнародному співробітництві з світовою спільнотою. З 10 червня 1992 р. Укрзалізниця є членом Міжнародного союзу залізниць, у межах якого розробляються і доводяться до відома держав-учасниць європейські залізничні стандарти (кількість напрацьованих документів перевищує 2000). Також Укрзалізниця співпрацює з Організацією співробітництва залізниць (міжнародна організація створена 28 червня 1956 року в м. Софія (республіка Болгарія), міністрами, які відають залізничним транспортом), одним із основних напрямів діяльності якої є співробітництво стосовно вирішення проблем, пов'язаних з економічними, інформаційними, науково-технічними й екологічними аспектами діяльності залізничного транспорту. З 1 січня 1998 року Укрзалізниця є членом Міжнародного комітету залізничного транспорту⁷. Отож, Укрзалізниця активно співпрацює з міжнародними організаціями у галузі залізничного транспорту, і одним із напрямів такої співпраці є забезпечення екологічних пріоритетів.

Тому законодавство України повинне максимально повно імплементувати норми, вимоги і стандарти міжнародного права. Особливо це стосується законодавства Європейського Союзу з огляду на Концепцію Загальнодержавної програми адаптації Законодавства України до Законодавства Європейського Союзу, схвалену Законом України від 21 листопада 2002 р.⁸ З метою реалізації цієї Концепції Наказом

Мінтрансв'язку України від 18 лютого 2006 р. № 153 були затверджені Рекомендації «Засад адаптації транспортного законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁹, відповідно до яких (п. 2) одним із завдань щодо адаптації законодавства є забезпечення соціального захисту працівників залізничного транспорту та зниження його негативного впливу на навколишнє природне середовище, а обов'язковою умовою при проведенні реформ повинні стати керованість, стабільність, безперервність функціонування залізничного транспорту, безпека руху поїздів і екологічна безпека.

Серед міжнародно-правових актів, що стосуються забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту, важливу роль посідають міжнародно-правові договори, які ратифіковані Україною. До ратифікованих міжнародно-правових актів щодо охорони довкілля на залізничному транспорті слід віднести Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25 червня 1998 р. (ратифікована Законом України № 832-XIV від 6 липня 1999 р.)¹⁰, відповідно до якої будівництво залізничні сполучення включено до переліку видів діяльності, про які повинна бути поінформована громадськість. Це положення свідчить про неабияку загрозу цієї діяльності для людей і довкілля. У Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 р. (ратифікована Законом України № 534-XIV від 19 березня 1999 р.)¹¹ також закріплено, що будівництво трас для залізничних шляхів чинить значний шкідливий транскордонний вплив на навколишнє природне середовище.

Міжнародно-правова практика розробила цілу низку нормативних актів, які стосуються проблеми забезпечення екологічної безпеки. Що ж до дотримання вимог безпеки у сфері транспорту, то вже на початку 60-х рр. XX ст. розпочалось узгодження законів, що регулюють боротьбу з газовою і шумовою емісією транспортних засобів.

Стокгольмська конференція 1972 р., заклавши міжнародні принципи охорони довкілля, визнала одним з основних джерел повітряного забруднення транспорт. У зв'язку з цим у європейському співтоваристві, поряд з узгодженням законодавства по боротьбі з шумами, розпочалася гармонізація аналогічних актів стосовно локального і транскордонного повітряного забруднення. При цьому у межах міжнародно-правової охорони довкілля відсутній спеціалізований нормативний акт у межах якого були б детально врегульовані відносини щодо забезпечення екологічної безпеки саме на залізничному транспорті. В окремих актах містяться тільки згадки про необхідність такої охорони, але не конкретизується механізм їх здійснення. Прикладом цього може слугувати Декларація, прийнята 1 жовтня 1976 р. в Сан-Паулу щодо забруднення навколишнього середовища, де до складу однієї з проблем забруднення довкілля віднесено і підвищений рівень шуму різних видів транспорту, в тому числі й залізничного. Стокгольмська Конвенція про стійкі органічні забруднювачі від 22 травня 2001 р. теж визначила транспортні засоби (маються на увазі всі види транспорту) як забруднювачі довкілля і передбачила в ст. 5 міри щодо зменшення чи ліквідації їхніх викидів¹².

Слід відзначити, що у межах міжнародного екологічного законодавства напрацьовано значний нормативний матеріал щодо дотримання вимог екологічної безпеки на залізничному транспорті при перевезенні небезпечних (шкідливих) речовин. Зокрема, це Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів і їх знищенням від 5 травня 1992 р.¹³, Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій від 17 березня 1992 р.¹⁴, Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, спричинену при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом від 10 жовтня 1989 р.¹⁵ Так, у п. 2 ст. 4 Конвенції про цивільну відповідальність за шкоду, спричинену при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом зазначено, що кожна зі сторін повинна забезпечити, щоб транскордонне перевезення небезпечних та інших відходів було зведене до мінімуму відповідно до екологічно обгрунтованою й ефективного

використанням таких відходів, і здійснювалася би таким чином, щоб здоров'я людей і навколишнє середовище були захищені від негативних наслідків, до яких може призвести це перевезення.

Таким чином, у міжнародно-правовій практиці врегулювання відносин щодо забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту носить дещо узагальнений характер, і хоча вироблено принципову екологічну політику з приводу цих питань, але своє детальне врегулювання знаходять лише окремі аспекти цієї масштабної проблеми. Вона розглядається чи то в контексті охорони атмосферного повітря, чи в аспекті перевезення небезпечних речовин залізничним транспортом. Натомість відсутнє комплексне дослідження негативного впливу залізничного транспорту на стан довкілля в цілому. Пояснюється це диференційованим підходом до розгляду та розв'язання проблем, які пов'язані з охороною довкілля та забезпеченням екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту на міжнародно-правовій арені.

1. Гурнак В. М., Ананченко О.О., Гурнак М.В. Транспортно-дорожній комплекс України на сучасному етапі. (Стан. Проблеми. Перспективи) // Залізничний транспорт. — 2006. — № 4. — С. 14. **2. Про залізничний транспорт:** Закон України від 4 липня 1996 року № 273/96-ВР // ВВР України. — 1996. — № 40. — Ст. 183. **3. Басов Г. Г.** Прогнозування розвитку дизель-поїздів для залізниць України: Монографія. — Х.: Апекс+, 2004. — С. 7. **4. Антонюк У.В.** Правове забезпечення екологічної безпеки у процесі діяльності залізничного транспорту: Дис. ... канд. юрид. наук. — Івано-Франківськ, 2009. — С. 16-17. **5. Национальный доклад** Украины о гармонизации жизнедеятельности общества в окружающей природной среде: [спец. изд. к 5-й общеевропейской конференции министров окружающей среды «Окружающая среда для Европы» / Отв. рук. разработки В. Я. Шевчук]. — К., 2003. — С. 9-12. **6. Антонюк У. В.** Цит. праця. — С. 60. **7. Матвій І. Б.** Роль залізничного транспорту в інтеграції України до Євросоюзу // Залізничний транспорт України. — 2004. — № 5. — С. 6-8. **8. Про Конвенцію** Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV // Урядовий кур'єр: Орієнтир. — 2002. — 18 грудня. — № 236. **9. Про затвердження** Рекомендацій «Зasad адаптації транспортного законодавства України до законодавства Європейського Союзу»: Наказ Міністерства транспорту і зв'язку України від 18 лютого 2006 року № 153 // Транспорт України. Нормативне регулювання. — 2006. — №7. — 15 квітня. — С. 16-32. **10. Конвенція** про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, прийнята 4-ю Конференцією Міністрів «Навколишнє середовище для Європи», Орхус, Данія, 23-25 червня 1998 року // ВВР України. — 1999. — № 34. — Ст. 296. **11. Конвенція** про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua. **12. Лозо В.** Етапи розвитку правових основ екологічної стратегії Європейського Союзу // Вісник Академії правових наук України. — 2005. — № 1. — С. 127. **13. Базельская** Конвенция об контроле за трансграничными перевозками опасных веществ и их ликвидации от 5 мая 1992 года // Охрана окружающей среды. международно-правовые акты: справочник. — Санкт-Петербург, 1994. — С. 20-45. **14. Конвенция** о трансграничном воздействии промышленных аварий от 17 марта 1992 года / ООН. — Нью-Йорк: Женева, 1994. — С. 56. **15. Конвенция** про цивільну відповідальність за шкоду, спричинену при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом від 10 жовтня 1989 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.